
ERMENİSTAN-AB ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER (1991-2006)

Ali Samir MERDAN*

Özet

SB'nin çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, iki kutuplu dünya sisteminin derinden değişmesine neden oldu. Bu dönemde, statik yapısını terk edip dinamik bir yapı benimseyen AB, stratejik öneme sahip Ermenistan'la çok sıkı ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. AB öncelikle TACIS Programı adı altında Ermenistan'amali yardım götürmüş, daha sonra TRACECA Programı ve INOGATE Programı'nı uygulamaya koyarak yardımını artırmıştır. Diğer taraftan, Ermenistan'ın amacı, bu yolla, bağımsızlığını korumak ve bölgesel bir işbirliği sağlamaktır. AB bu politikaları uygulayarak Ermenistan'a finansal yardım götürmeye başlamış ve taraflar birbirlerine yakınlaşmaya başlamıştır. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın onaylanmasından sonra AB bu dönemi sağlam yasal temelleri olan bir döneme çevirmiştir. Ayrıca AB, Ermenistan'dan gelen tehdidi engellemek amacıyla 2004'te Komşuluk Politikası'na dahil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: TACIS Programı, TRACECA Programı, INOGATE Programı, TEMPUS Programı, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ve Komşuluk Politikası

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN ARMENIA-EU (1991-2006)

Abstract

The collapse of the Soviet Union and the ending of the Cold War, caused the two-poled world system to change dramatically. During this period, the EU that left its static structure and adopted a dynamic structure, began to develop very tight ties with the Armenia that have rich strategic importance. The EU firstly took financial aid to Armenia under the name of the Programme of TACIS, then it increased its aid by putting the Programme of TRACECA and the Programme of INOGATE into force. On the other hand, the objective, the objective of the Armeniais to protect their independence and to form a regional coordination, by this way. By applying these policies, the EU began to took financial aid to the Armenia and the sides began to converge. After the approval of the Partnership and Cooperation Agreement the EU changed this period into a period which has sound legal bases.In

---

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, Uluslararası ilişkiler Bölümü öğretim üyesi, E-posta: smerdanov@yahoo.com

addition, the EU joined the Armenia to the Neighbourhood Policy in 2004, in order to curb the threat coming from them.

Keywords: Programme of TACIS, Programme of TRACECA, Programme of INOGATE, Programme of TEMPUS, Partnership and Cooperation Agreement, and Neighbourhood Policy.

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB), bağımsızlığını yeni kazanan Ermenistan ile ilişkilerini, başlangıçta teknik yardımlar şeklinde sürdürmüş, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte hukuksal çerçeveye oturtmuştur. İlişkilerin bu şekilde başlamasının nedeni, AB'nin ortak dış politikadan yoksun olmasıdır. Yine de AB, Ermenistan politikasına Amerika Birleşik Devletleri(ABD) ve Rusya Federasyonu (RF) kadar aktif bir şekilde katılmasa da bağımsızlığın güçlendirilmesi, insan hakları, demokrasi ve hukuk üstünlüğüne dayalı devletin kurulması yönünde yardımlarda bulunarak dolaylı bir şekilde katılmıştır.

1991'de AB'nin bağımsızlığını yeni kazanan Ermenistan'a yönelik başlattığı *Technical Assistance to Commonwealth of Independent States* (TACIS) Programı, Ermenistan'a ekonomik yardımlar sağlamıştır. Bu yardımlar çeşitli altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi, yönetim alanında reformların desteklenmesi ve diğer alanlarda devam etmektedir.¹

Bu yardımlar dışında AB, Ermenistan'a yönelik *Trans European-Mobility Programme for University Studies* (TEMPUS) Programı, Gıda Güvenliği Programı, Çatışma Bölgelerinin Rehabilitasyonu Programı, Müstesna Mali Yardım Programı gibi çeşitli yardım programlarını da sürdürmektedir.

Ermenistan'ın Devlet İstatistik Enstitüsü'nden alınan verilere göre Ermenistan'ın dış ticaretlerinde en büyük paya AB devletlerinin sahip olduğu görülmektedir. Ermenistan'ın dış ticaretleri ile ilgili ayrıntılı veriler "AB-Ermenistan Arasındaki Ticari İlişkiler" başlığı altında incelenecektir.

---

¹ [Http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm](http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm) (05/01/2015).

Bu çalışma 1991'den 2006'a kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Bu zaman diliminin kapsamasının nedeni, 2007-2013 dönemindeki AB bütçesinden yapılan yardımların verilerine ulaşılamamasıdır. Belirtilen bu zaman dilimi kapsamı çerçevesinde AB'nin Ermenistan'a yönelik gerçekleştirdiği ekonomik yardımlarla ikili arasındaki ticari ilişkiler ortaya konulacaktır.

I. TACIS TEKNİK YARDIM PROGRAMI

TACIS, klasik bir teknik yardım programıdır. Esas faaliyetleri; devlet ve özel sektör kuruluşlarına yönetim konusunda danışmanlık yapmak, uzman grupları göndermek, eğitim vermek, hukuki altyapıyı oluşturmak, ortaklık ilişkilerini geliştirmek ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği halinde pilot projeleri desteklemektir.²

AB'nin 14-15 Aralık 1990 Roma Zirvesi'nde eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin³ ekonomik ve siyasal alanlarda reform girişimlerinin desteklenmesi ve bu desteğin teknik yardım programları şeklinde yapılması hususunda karar alınmıştı. Temmuz 1991'de de Bakanlar Konseyi tarafından 2157/91 sayılı tüzükle⁴ TACIS Programı, yasal olarak üç yıllık dönem için belirlenmişti.⁵

Sovyetler Birliği'nin (SB) dağılmasına bağlı olarak 1992'de programda bazı değişiklikler yapıldı. Buna göre bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkeler ile Avrupa Birliği arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla anlaşma protokolü imzalandı.⁶ Sonraki üç yıllık dönemler için oluşturulan 2053/93⁷ ve 1279/96⁸ sayılı Konsey tüzükleri, TACIS Programı'nın çerçevesini belirledi. 2053/93 sayılı Konsey tüzüğüyle 1993'de Moğolistan da TACIS

² Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, 6. B., İstanbul, Beta Yayınları, 2002, s. 345.

³ Bu ülkeler Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'dır.

⁴ Official Journal of the European Communities, L 201, 24/07/1991.

⁵ Avrupa Birliği Kronolojisi 1946-2002, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı, 2002, s. 102.

⁶ Meşveret Bülteni, Bakü, Sahibkarlığın ve Bazar İktisadiyatının İnkişafına Yardım Fondu, 2001, s. 4.

⁷ Official Journal of the European Communities, L 187, 29/07/1993.

⁸ Official Journal of the European Communities, L 165, 04/07/1996.

Programı kapsamına dahil edildi. 99/2000⁹ sayılı tüzük ise 2000–2006 dönemi için programın esaslarını belirlemektedir.

TACIS Programı ilk başlatıldığında, teknik yardım tek bir faaliyet halindeydi; fakat SB'nin dağılması ve on iki devletin programa katılımıyla birlikte bu faaliyet daha karmaşık ve gelişim halindeki ilişkilerin bir parçası oldu. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları'nın uygulanmasıyla da TACIS Programı, AB ile bu ülkeler arasındaki işbirliği sürecinin stratejik bir aracı haline geldi.¹⁰

TACIS Programı'nın üç hedefi vardır:

— Demokrasiye ve serbest pazar ekonomisine geçiş sürecinin desteklenmesi; siyasal özgürlük ve ekonomik refah temeli üzerine kurulu toplum oluşturulması yolundaki çabalara yardım edilmesi;

— AB ile bu ülkeler arasında ekonomik, siyasi ve kültürel diyalogun geliştirilmesi; daha kapsamlı, uyumlu ve uzun vadeli işbirliğinin yaratılması;

— Bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerin dünya ekonomisine ve siyasal düzenine uyum sağlamasını hızlandırmak.¹¹

Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için bilgi ve mali yardım sağlayan TACIS Programı, bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerin kilit konumundaki sektörlerinde reform gerçekleştirilmesine öncelik tanımaktadır. Bu sektörler enerji ve nükleer güvenlik, askeri dönüşüm ve finansal sektör, özelleştirme kapsamındaki işletmeler ve insan kaynaklarıdır. Ayrıca, TACIS Programı ulaşım, telekomünikasyon, tarım ve çevre gibi sektörlerle de önemli fonlar ayırmaktadır. Sektörlerde yapılan reformlar TACIS Programı'nda belirlenen beş temel proje ve bir plana göre gerçekleştirilmektedir. Bunlar; politika belirleme, öneriler, kurumların oluşturulması ve yeniden yapılanması, yasal ve düzenleyici çalışma çerçevesinin oluşturulması, eğitim ve pilot projelerdir. TACIS Programı, beş temel projeye göre toplumun her düzeyinde çalışmaktadır.

⁹ Official Journal of the European Communities, L 012, 18/01/2000.

¹⁰ http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm (05/01/2015).

¹¹ Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, s. 345.

TACIS Programı kapsamındaki her ülkenin öncelikli ihtiyacına göre sektör belirlenir. Ortaklık ve işbirliği, TACIS Programı'nın bütün sürecinde en büyük öneme sahiptir. Süreç, reformun çalışma mekanizmasının belirlenmesi için AB ve ortak ülkelerin yaptığı yakın işbirliği sonucu fonun hangi şekilde kullanılacağını belirlemekle başlar. AB ve ortak ülkeleri, reform süreci ve ekonomik durum desteklemesinde TACIS'in ihtiyaçları ve reformun amaçları için yakın çalışırlar. Bu şekilde, TACIS yardımı için öncelikli sektörleri belirleyen ülkelerin her biri için bir Belirleyici Program hazırlanır. Belirleyici Program, genellikle üç yıllık bir süreyi kapsar.¹² Örneğin, Ermenistan yöneticileriyle birlikte 1996'da kararlaştırılan 1996-1999 TACIS Belirleyici Programı, AB-Ermenistan işbirliği için bir çalışma çerçevesi belirlemektedir ve sektörel yönlendirmeleri göstermektedir. Belirleyici Program, TACIS'in sosyo-ekonomik ve demokratik reformlar sürecinde değişen Ermenistan'ın ihtiyaçlarına ve önceliklerine adaptasyonunu sağlamaktaydı. Aynı zamanda AB-Ermenistan siyasi işbirliği için öncelikli olan projeler için yardımcıydı.¹³ Belirleyici Programlar, her bir ülke için olabildiği gibi bölgesel veya çok uluslu programlar da olabilir.

Belirleyici Program'dan sonra TACIS, ortak ülkelerle koordinasyon içinde hangi metotları kullanacağına karar verir. Öncelikli sektörlerdeki çalışmalar yıllık Faaliyet Programları'nda toplanır. Faaliyet Programları da Belirleyici Programlar üzerine kurulu olup her bir ülke için hazırlanabildiği gibi bir bölge için de hazırlanabilir veya Topluluk işbirliğine uygun olan çok-uluslu programlar da olabilir. TACIS bölgesel programı, özellikle bölge ülkelerinin işbirliğinin en önemli olduğu çevre, ticaret, ulaşım, adalet ve iç işlerine yönelik konulara değinir. TACIS çok-uluslu programı ise farklı ülkelerdeki komşu topluluklar arasında işbirliği ve bağların gelişimini teşvik eder.¹⁴ Böylece, programın önem ve ölçeğine bağlı olarak zamana tabi tutulur. Son olarak da uygulamaya geçilir. Uygulamada yerel katılıma öncelik tanınır.¹⁵ TACIS Programı'nın çalışması Şekil 1'de gösterilmektedir.

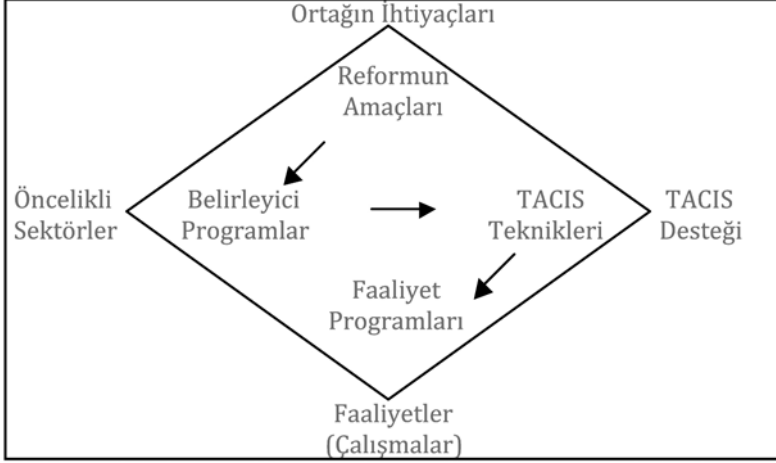
¹² Avrupa Komisyonu, TACIS, Brüksel, TACIS Information Office, 1994.

¹³ <http://www.ncu.gov.arm/1998-99.htm> (16/09/2014).

¹⁴ http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm (05/01/2015).

¹⁵ Avrupa Komisyonu, TACIS, Brüksel, TACIS Information Office, 1994.

ŞEKİL 1: TACIS Programı'nın Çalışması

Kaynak: http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm (05/01/2015).

TACIS projelerinin uygulanması konularında yerel katılım gide-rek artmaktadır. Bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerin bakanlık-larına bağlı Yerel Koordinasyon Birimleri, yardım edilecek coğrafi alanlarda ve öncelikli sektörlerde, ortak ülkelerin öncelikli ihtiyaç-larının belirlenmesinde ve tanımlanmasında anahtar bir rol oynama-yaktadır. Ayrıca yıllık Faaliyet Programı adı altında desteklenebi-lecek aktivitelerin değerlendirilmesi ve önerilmesinde de etkili ol-maktadır. AB de kendi halkını TACIS'in çalışmaları konusunda bilgi-lendirmek için çaba harcamaktadır.

TACIS Programı, uluslararası kuruluşlar ve diğer yardım kuru-luşlarıyla yakın işbirliği içinde çalışmaktadır. Program, çok sayıda kamu kuruluşu ve özel kuruluştan elde ettiği bilgiler dışında bir ka-talizör işlevi de görmekte, yatırım öncesi ve fizibilite etütlerini ger-çekleştirecek belli başlı kredi kuruluşlarından fon sağlanmasına yardımcı olmaktadır.¹⁶

TACIS Programı, faaliyetlerinde fonların nasıl kullanılacağını be-lirlerken ortak ülkelerle yakın işbirliği içine girmektedir. Yapılan iş-birliği sonucunda TACIS Programı'nın sağladığı fonlar kamu yöne-

¹⁶ "TACIS Programı", Güncel Avrupa, C. I, No. 2-3, Şubat-Mart 1996, s. 17.

timi, ülke işletmeleri, özel sektör, ulaşım ve telekomünikasyon alt-yapıları, enerji, nükleer güvenlik, çevre korunması, gıda üretimi, iş-letimi, dağıtımı, sosyal hizmetler ve eğitim hizmetleri gibi öncelikli alanlarda kullanılmaktadır.¹⁷

TACIS Programı'nın fonları; Birliğin genel bütçesi içinde oluşturulmakta ve bu bütçenin kurallarına göre işlemektedir. Bütçe, her yıl Avrupa Parlamentosu ile Avrupa Konseyi tarafından belirlenir. Her yıl TACIS'e genel bir ödenek ayrılmakta ve bu para; nüfus, gayri safi milli hasıla ve reform sürecini yaratmadaki kararlılık gibi nesnel ölçütlere göre ülkeler arasında bölüştürülmektedir. Bu ödenek Avrupa Komisyonu tarafından kararlaştırılmaktadır.¹⁸

AB, 1991–1999 dönemleri arasında bölgeye en çok yardım eden uluslararası donör konumundaydı. Bu dönemler arasında TACIS faaliyetlerine ayrılan bütçe miktarı 4.226 milyon Euro tutarındaydı.¹⁹Ayrılan bütçe miktarının yaklaşık 4.220 milyon Euro'su TACIS Programı'nda kullanıldı.TACIS Programı kapsamında 1991–1999 dönemleri arasında ülkeler itibariyle yapılan yardımların miktarı Tablo 1'de gösterilmektedir.

TABLO 1: TACIS Programı Kapsamında 1991–1999 Dönemleri Arasında Ülkeler İtibariyle Yapılan Yardımlar (Milyon Euro)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Toplam
Ermenistan	2,3	9,6	17	0	6	14	0	10	0	58,9
Azerbaycan	0,4	12,5	8	8	6	16	0	26,8	9,5	87,2
Batıklar	15	0	0	0	0	0	0	0	0	15
Beyaz Rusya	8,9	14,6	9	7	12	0	5	0	0	56,6
Gürcistan	5	9	6	8	6	16	0	16	0	66
Kazakistan	7,7	20,6	14	14	15	0	24	0	16,6	111,9
Kırgızistan	0,7	9,2	10	0	8	0	13	0	8,6	49,5
Moldova	1,1	9	0	10	9	0	18	0	14,7	61,8
Moğolistan	0	0	0	8	0	9,5	0	11	0	28,5
Rusya	212	111	160,8	150	161,2	133	132,9	139,7	73,5	1.274,0
Tacikistan	0	0	0	4	4	0	0	0	0	8
Türkmenistan	0,9	8,8	0	8	4	0	11,5	0	6,7	39,9
Ukrayna	28,7	48,3	43,3	50,5	72,5	76	59	44	38,6	460,8
Özbekistan	1,7	18,8	0	15	10	28	0	29	0	102,5
Bölgesel Programlar	106	88,6	172	131,5	124,5	152	135	155,8	129,4	1.194,8

¹⁷ Avrupa Komisyonu, TACIS, Brüksel, TACIS Information Office, 1994.

¹⁸ "TACIS Programı", Güncel Avrupa, s. 17.

¹⁹ "TACIS Nedir?"; http://www.eur.ru/neweur/show_file.php (17/10/2014).

Donör Koordinasyonu	0	34,9	21	24,7	40	43	37	43	64,4	308
Program Uygulama Desteği	6,2	24	11,1	21	23	37,5	34,5	31,9	65,6	254,8
Diğer	0	0	0	10	10	11	11,9	0	0	42,9
Toplam	396,5	418,9	472,1	469,7	511,2	536	481,7	507,2	427,6	4.220,9

Kaynak: Avrupa Birliği ve Türkiye, 5. B., Ankara, Doğuşum Matbaacılık, 2002, s. 173.

TACIS Programına getirilen yeni düzenlemeler ve 2000-2006 dönemi faaliyet istikametleri Avrupa Konseyi tarafından 99/2000²⁰ sayılı tüzükle 29 Eylül 1999'da belirlendi. Bu tüzükle birlikte Moğolistan 2003'te TACIS Programı kapsamında çıkarıldı.

2000 düzenlemesine göre TACIS faaliyetleri daha az sayıdaki alanda odaklanmıştır. Bu TACIS alanlara sağlanan yardımlar şunlardır:

- Kurumsal, yasal ve yönetim yönlü reformlara destek;
- Özel sektöre destek ve iktisadi kalkınma yardımı;
- Geçiş sürecinin sosyal sonuçlarının yönlendirilmesine destek;
- Altyapı ağlarının geliştirilmesi;
- Çevre koruması ve doğal kaynaklar yönetiminin teşviki;
- Kırsal ekonominin geliştirilmesi;
- Gerekli alanlarda, nükleer güvenliğin sağlanmasına destek.²¹

Programı faaliyetinin yürürlükte olduğu sürede tüzükte belirtilen yedi öncelikli alan dışına çıkılmamaktadır ve yararlanan her ülke kendileri için en çok üç alanı Belirleyici Program ile seçebilmektedir. Belirleyici Programlarda seçilen bu alanlarda yapılacak işlemin amacı, araçları ve koşulları genel hatlarıyla belirtilir.

Belirleyici Programlar çerçevesinde her ülke kendi Faaliyet Programı'nı belirlemektedir. Faaliyet Programları bir yıllık olup, yapılacak projelerin listesini içerir. Bu listenin içeriğini ülkenin tek-

²⁰ Official Journal of the European Communities, L 012, 18/01/2000.

²¹ [Http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm](http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm) (05/01/2015).

lifleri ile TACIS Komitesi belirlemekte ve içerik Komisyon tarafından onaylanmaktadır. TACIS Komitesi ise Avrupa Komisyonu'nun Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü²² kapsamındaki tüzük uyarınca oluşturulmuştur.

Belirleyici Programlar ve Faaliyet Programları dışında Komisyon, TACIS üyesi ülkelere yönelik Strateji Belgeleri de hazırlamaktadır. Şu anki Strateji Belgeleri 2000–2006 dönemi için olup, AB ile söz konusu ülke arasındaki ilişkileri, ülkeye yönelik stratejinin unsurlarını ve perspektiflerini ele almaktadır.

TACIS Programı çerçevesinde 1991–2000 dönemleri arasında Ermenistan'a 68,9 milyon Euro yardım yapıldı. TACIS ve diğer mali yardım programları çerçevesinde 1991–2000 dönemleri arasında Ermenistan'a 286,13 milyon Euro yardım yapıldı. TACIS ve diğer mali yardım programları çerçevesinde Ermenistan'a yapılan yardımın türü ve miktarı Tablo 2'de gösterilmektedir.

TABLO 2: AB'nin 1991–2000 Dönemleri Arasında Ermenistan'a Yaptığı Yardımlar

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
TACIS Ulusal Dağılımı	2,3	9,6	17,0		6,0	14,0		10,0		10,0
Nükleer Güvenlik						10	1			11
ECHO			10,39	19,09	25,9	5,07	2,1	1,6	2,1	1,5
FEOGA					34,0	13,18				3
Gıda Güvenliği						13,0	6,0	12	10	10
Müstesna İnsani Yardım			8,0							
Müstesna Mali Yardım				5,7				8	4	
Rusya Krizinin Etkilerini Yumuşatıcı Yar.									1,5	
Toplam	2,3	9,6	35,39	24,79	65,9	55,25	9,1	31,6	17,6	34,6

Toplam 1991–2000: Milyon €286,13

Kaynak: Country Strategy Paper 2002–2006, National Indicative Programme 2002–2003 Armenia, European Commission, 2001; http://www.euro-pa.eu.int/comm/external_relations/armenia/intro/index.htm (04/06/2014).

²² TACIS Programı, Avrupa Komisyonu'nun Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir.

TACIS Programı, ulusal ödenekler dışında uluslararası projelere sağlanan destekler ve TACIS alt programlarına sağlanan destekler şeklinde de yürütülmektedir. Buna göre, TACIS Programı içinde uluslararası projelerin özel önemi ve ağırlığı bulunmaktadır. Bu projeler birden fazla ülkeyi kapsamakta olup, özellikle enerji ve ulaştırma alanlarında yoğunlaşmakta ayrıca AB'nin bölge ülkelerine yönelik politikasının da önemli bir unsurunu oluşturmaktadır.²³ Ermenistan'ın jeopolitik konumu da bu çerçevede dikkate alınmış ve iki uluslararası projede Ermenistan'a özel bir yer verilmiştir. Bu bağlamda, TACIS kapsamında hayata geçirilen en dinamik ve en verimli programların başında TRACECA Programı ve INOGATE Programı gelmektedir.

II. DİĞER MALİ YARDIM PROGRAMLARI

AB'nin Ermenistan'a yardım etmek amacıyla geliştirdiği diğer yardım programları TEMPUS Programı, Gıda Güvenliği Programı, Avrupa Topluluğu (AT) İnsani Yardım Ofisi, Çatışma Bölgelerinin Rehabilitasyonu Programı, Müstesna Mali Yardım Programı, Müstesna İnsani Yardım Programı, Bölgesel Tarım Sektörü Reformu Programı, Rusya Krizinin Etkilerini Yumuşatıcı Yardım Programı, *Founds Europeend'Orientation et de Garantie Agricole* (FEOGA) Gıda Yardım Programı, Sınır Güvenlik Yardım Programı, Nükleer Güvenlik Programı, Demokrasi ve İnsan Hakları ile İlgili Avrupa İnisiyatif Programı olarak sıralanabilir.

TEMPUS Programı, üniversiteler arasında işbirliği kurulmasını amaçlayan bir TACIS alt programıdır. Bu program, eğitim programlarının geliştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi, yüksek öğretim kurumlarının yapı ve yönetiminde reformların yürütülmesi, üniversitelerin sanayi ile ilişkilerini artırarak eğitimin pratik yönünün geliştirilmesi alanlarında faaliyetlerini sürdürmektedir.

TEMPUS Programı, Ortak Avrupa projeleri ve bireysel burslar aracılığıyla çalışır. Ortak Avrupa projeleri en çok üç yıl süre için düzenlenmiş olup, programa üye ülkenin en az bir üniversitesi ile AB üyesi ülkenin en az bir üniversitesi arasında işbirliği veya AB üyesi ülke üniversitesinin koordinatörlüğü çerçevesinde yürütülmek-

---

²³ "INOGATE", Newsletter, Brüksel, No. 3, Şubat 1999, s. 2.

tedir. Bireysel burslar ise hem Ermenistan hem de AB üyesi ülke öğretmen elemanlarına, talimcilerine, üniversite yöneticilerine, kıdemli Eğitim Bakanlığı memurlarına, eğitim uzmanlarına ve yüksek öğretim alanındaki diğer uzmanlara sağlanmaktadır. Burslar, eğitim kalitesinin yükseltilmesi ve yüksek öğretimin geliştirilmesi konusunda bilgi değişimi sağlanması için karşı tarafa ziyaret amacıyla verilmektedir.

TEMPUS III Programı, 2000–2006 dönemi arasında yürütülmesi planlanan bir programdır. Programa üye Ermenistan, programın uygulanmasında TACIS Belirleyici ve Faaliyet Programlarında kendi önceliklerini belirlemektedir.²⁴ Örneğin, Ermenistan 2000–2003 Belirleyici Programında, TEMPUS Programı çerçevesinde ekonomik reformların gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan uzman ihtisasların oluşturulması ve geliştirilmesi, vatandaşlık ve demokrasinin güçlendirilmesi konularında yüksek öğretimin katkısının artırılması gibi öncelikler belirledi.²⁵

Gıda Güvenliği Programı'nın (*Food Security Programme*) esas amacı, Ermenistan'da gıda güvenliğinin sağlanmasına engel olan nedenleri araştırmak ve bunlara çözümler üretmektir. Ermenistan'da SB zamanında tamamıyla kamu destekli olan tarım sektörü, SB'nin dağılmasıyla birlikte hızla çökmeye başlamış, kamu desteği tamamen ortadan kalkmıştı. Bu program ile tarım sektörüne yönetim, pazarlama, girdi finansmanı, kredi ve işletmecilik konularında teknik destek sağlanmaktadır. Bu girişimler, TACIS Programı kapsamında Belirleyici Programlar ve Faaliyet Programları ile desteklenmektedir.²⁶

Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi (*European Community Humanitarian Office*), AB'nin doğal afet ve savaş sonucu zarar görmüş bölgelere insani yardım sağlayan kurumudur. Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi, Ermenistan'ın savaş sonucu zarar görmüş bölgelere gıda yardımı yapmıştır.²⁷

²⁴ <http://www.etf.eu.int/tempus.nsf> (28/09/2014).

²⁵ http://www.europa.eu.int/external-relations/armenia/csp/02_06_en.pdf (05/01/2015).

²⁶ <http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/arm/20030409/02.pdf> (17/11/2014).

²⁷ http://www.europa.eu.int/comm/external_relations (02/02/2015).

AB, doğal afet ve savaş sonucu zarar görmüş bölgelerin altyapılarının rehabilitasyonu ve yerleşiminin tekrar sağlanması amacıyla Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi'nin uzantısı olarak bir Rehabilitasyon Programı başlatmıştır. Bu program ile bölgelerde elektrik dağıtım şebekeleri ve istasyonları, su teçhizatı sistemleri, demiryolları, okullar, konutlar ve sosyal tesisler inşa edilmekte ve zarar gören yerler tamir edilmektedir. Program, zarar görmüş bölgelerin rehabilitasyonuna katkıda bulunmaktadır.²⁸

Müstesna Mali Yardım Programı (*Exceptional Financial Assistance Programme*), Ermenistan'da yaşam koşullarının geliştirilmesi ve altyapı için gereken koşullar ile acil yatırımların gerçekleştirilmesi amacını taşır. Program kapsamında hastanelerin, okulların, çocuk bakım evlerinin, özürülüler evlerinin tamiri ve yeniden yapılandırılması; köprülerin inşası; radyoaktif atıkları toplama; AIDS merkezinin kurulması gibi yatırım projeleri gerçekleştirilmiştir.²⁹

Bölgesel Tarım Sektörü Reformu Programı'nın (*Regional Agriculture Reform Programme*) amacı, tarım reformlarına ivme kazandıran araçların belirlenmesi, tarım ticaretinin yeniden oluşturulması ve özel tarım işletmeciliğini destekleyerek gıda güvenliğinin sağlanmasıdır.³⁰

Müstesna İnsani Yardım Programı (*Exceptional Humanitarian Assistance Programme*), AB'nin Ermenistan'a sağladığı gıda ve insani yardım programıdır. Ermenistan'ın bağımsız olması ile birlikte kötüye giden ekonomilerinin nüfusları üzerindeki etkilerinin azaltılması ve savaş görmüş bölgelerde insani yaşam şartlarının iyileştirilmesi amacını taşıyan bu program çerçevesinde borç verme veya bağış şeklinde yoğun bir yiyecek yardımı gerçekleştirilmiştir.³¹ Ayrıca, AB FEOGA Gıda Yardım Programı kapsamında da Ermenistan'a gıda yardımında bulunmuştur.

Rusya Krizinin Etkilerini Yumuşatıcı Yardım Programı, RF'nin Ağustos 1998'de ekonomik krize girmesinden sonra geliştirildi. Bu

²⁸ Avrupa Komisyonu, Rehabilitation-Rebuilding for The Future, Brüksel, 2001, s. 3.

²⁹ [Http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/arm/20030409/02.pdf](http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/arm/20030409/02.pdf) (17/11/2014).

³⁰ [Http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/arm/20030409/02.pdf](http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/arm/20030409/02.pdf) (17/11/2014).

³¹ [Http://www.europa.eu.int/comm/external_relations](http://www.europa.eu.int/comm/external_relations) (02/02/2015).

programın amacı, Ermenistan'da krizin olumsuz etkilerini azaltmaktır.³²

Sınır Güvenlik Yardım Programı (*Support to the Border Guards Programme*), AB'nin Ermenistan'a sağladığı yardım programıdır. Programın amacı, Ermenistan'ın RF ve Gürcistan ile olan sınırlarının güvenliğinin sağlanması ve istikrarın oluşturulmasıdır.

Demokrasi ve İnsan Hakları ile İlgili Avrupa İnisiyatifi Programı (*European Initiative for Democracy and Human Rights Programme*) ise Ermenistan'ı kapsamaktadır. Bu program, demokrasi ve insan hakları uygulamalarını geliştirmek için üç temel alanda tasarlanmıştır. Bunlar; parlamento uygulamaları konusunda bilgi ve tekniklerin artırılması, sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi, profesyonel gruplar ve kurumlara uygulanan kanunlar ile demokratik uygulamalar konusundaki yetenek ve uzmanlığın transfer edilmesidir.³³

AB tarafından geliştirilen bu ve bunun gibi programlar, Ermenistan'da istikrar ve kalkınmanın sağlanmasına ve Ermenistan ile Birlik arasında işbirliğinin geliştirilmesine büyük katkıda bulunmaktadır.

III. AB-ERMENİSTAN ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER

AB ile Ermenistan arasındaki sıkı ilişkiler, ikili arasındaki ticari ilişkileri de olumlu yönde etkilemiştir. Özellikle Ermenistan ile Fransa, İngiltere ve Almanya arasındaki yakınlık, Ermenistan'ın dış ticaretlerinde en büyük paya AB ve AB üyesi ülkelerin sahip olmasını sağlamıştır.

Ermenistan'ın Fransa ile yakın ilişkileri vardır. Fransa ile ilişkilerin farklı boyut taşımalarının başlıca nedeni, Fransa'daki etkin Ermeni diasporasının varlığıdır. Ermenistan'ın dış ticaret cirosuna bakıldığında, AB'nin diğer üye ülkeleri olan Almanya, İngiltere, Belçika ve Yunanistan ile sıkı ticari ilişkileri olduğu görülebilir. Ermenistan'ın 2003 verilerine göre ihracatında Belçika, Almanya ve İngiltere ön sıralarda yer almaktadır. Ermenistan'ın ithalatında ise yine Belçika ve Almanya ön sıradadır. Doğrudan yabancı yatırımlara bakıldığında, AB üye ülkesi olan Yunanistan başta gelmektedir. Yunanistan, 1991-2002 döneminde Ermenistan'daki doğru-

³² http://www.europa.eu.int/comm/external_relations (02/02/2015).

³³ http://www.europa.eu.int/comm/dgla/human_rights (13/09/2014).

dan yabancı yatırımlar açısından 266.941.000 Dolarla sıralamada birincidir. Ermenistan'ın Fransa ile siyasi ilişkileri olması ticari ilişkileri bakımından da AB üyesi ülkelere yönelmesine neden olmuştur.³⁴ Ermenistan'ın AB üyesi ülkelere ihracatı Tablo 3, bu ülkelerden ithalatı Tablo 4 ve dünyanın çeşitli ülkelerinden Ermenistan'a gelen doğrudan yabancı yatırımlar Tablo 5'te görülmektedir.

TABLO 3: 1996–2003 Döneminde Ermenistan Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Ciroosu

Ülkeler	İhracat							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Toplam	290,3	232,5	220,5	233,1	297,5	342,8	507,1	678
BDT Ülkeleri Toplamı	129,2	94,6	80,5	57,8	72,8	89,1	98,2	126,7
AB Ülkeleri	61,9	66,3	76,2	106,5	107	88,6	144,9	258,6
Belçika	44,7	46,9	49,8	84,2	75	46,4	92,2	123,8
Fransa	0,4	-	0,1	0,5	0,4	0,7	1,1	1,9
Almanya	3,7	9,2	9,3	10,2	12,9	11,1	28	44,2
İrlanda	0,2	-	0,3	-	-	-	-	-
İtalya	0,1	0,3	0,4	1,4	2,7	6	1,6	18,9
Hollanda	8,7	6,2	7,9	0,4	2,6	1,3	11,2	21,9
İngiltere	3,2	1,1	8,1	9,4	10,1	20,1	51,1	39,8
Yunanistan	0,5	0,2	0,2	0,1	2,9	2,1	1,1	5,2
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	0,3	1,1
Diğer Ülkeler	-	-	-	0,3	0,4	0,9	0,6	0,2
Diğer Ülkeler Toplamı	94,6	71,4	63,7	68,7	117,7	165,1	264	292,6

Kaynak: [Http://www.armstat.arm](http://www.armstat.arm) (17/07/2014).

³⁴ [Http://www.armstat.arm](http://www.armstat.arm) (17/07/2014).

TABLO 4: 1996–2003 Döneminde Ermenistan Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Ciro

Ülkeler	İthalat							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Toplam	855,8	892,3	902	801,7	885,1	874,3	991,1	1.269,4
BDT Ülkeleri Toplamı	297,6	299,1	230,1	175,6	168,2	215,1	305,7	309,7
AB Ülkeleri	132,7	176,6	259	252,8	302,6	252,2	255,8	372,4
Belçika	49,5	49,6	54,6	85,1	84,4	41,7	91,2	129,7
Fransa	12	19,5	27,4	12,3	17,5	12,1	12,1	17,9
Almanya	17,4	26,2	34	34,2	36,3	33,9	42,9	43,7
İrlanda	2,4	0,8	8,1	1,2	1	-	-	-
İtalya	26,2	36,2	34,5	23,7	25,7	29,7	36,8	39,5
Hollanda	5,7	15,4	9,6	5,1	12,4	6,9	9,8	11,9
İngiltere	7,1	10,5	69,1	67	59,5	91,2	28,3	57
Yunanistan	5,3	10,2	9,1	13	54	13,5	12,2	30,6
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	10,7	24,7
Diğer Ülkeler	0,1	-	-	0,5	7,7	23,2	11,8	4,1
Diğer Ülkeler Toplamı	390,4	416,4	413	371,2	414,3	407	429,6	587,3

Kaynak: [Http://www.armstat.arm](http://www.armstat.arm) (17/07/2014).

TABLO 5: Ermenistan'da Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Durumu

Ülkeler	1991–2002 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Bin Dolar)
RF	234.749,9
Yunanistan	266.941
Amerika	130.898
Fransa	96.714,7
Kanada	121.028,1
İngiltere	56.205,4
Lüksemburg	29.877,1

İsviçre	21.894,7
Kıbrıs	21.706,1
İtalya	13.535,7

Kaynak: [Http://www.armstat.arm](http://www.armstat.arm) (17/07/2014).

SONUÇ

SB'nin çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, iki kutuplu dünya sisteminin derinden değişmesine neden oldu. Bu dönemde, statik yapısını terk edip dinamik bir yapı benimseyen AB, stratejik öneme sahip Ermenistan'la çok sıkı ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. AB öncelikle TACIS Programı adı altında Ermenistan'a mali yardım götürmüş, daha sonra diğer mali yardım programları ile yardımını artırmıştır. AB bu politikaları uygulayarak Ermenistan'a finansal yardım götürmeye başlamış ve taraflar birbirlerine yakınlaşmaya başlamıştır. Özellikle de Ermenistan ile Fransa, İngiltere ve Almanya arasındaki yakınlık, AB ile Ermenistan arasındaki yakınlaşmanın temelini oluşturmuştur. Ayrıca bu yakınlık, Ermenistan'ın dış ticaretlerinde en büyük paya AB ve AB üyesi ülkelerin sahip olmasını sağlamıştır.

Ermenistan, AB'nin ekonomik, sosyal, kültürel alandaki politikalarına ve güvenlik stratejisine kendi geleceği ve güvenliği açısından büyük önem vermekte ve 21.yüzyılda AB yanında izlediği politikaları genişletmek ve derinleştirmek konusunda kararlı adımlarla ilerlemektedir.

Görüldüğü gibi AB, Ermenistan'a piyasa ekonomisine geçiş aşamasında TACIS Programı çerçevesinde maddi ve teknik yardım sağlamıştır. Henüz büyük miktarlarda olmamakla birlikte ticari ilişkiler hızla gelişmiştir. Avrupa Komisyonu'nun *Gündem-2000 Raporu* ilişkilerin Rusya Federasyonu, Ukrayna, Belarus ve Moldova ile geliştirilmesini ve Ermenistan ile güçlendirilmesini öngörmüştü. Buna bağlı olarak AB üyesi ülkeler, Ermenistan'la yoğun ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

1. Avrupa Birliği Kronolojisi 1946–2002, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı, 2002.
2. Avrupa Birliği ve Türkiye, 5. B., Ankara, Doğuşum Matbaacılık, 2002.
3. Erhan, Çağrı, “Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, der. İdris Bal, Ankara, Nobel Yayınları, 2000.
4. Karluk, Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, 6. B., İstanbul, Beta Yayınları, 2002.
5. Karluk, Rıdvan, Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar, 4. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 1998.
6. Özdađ, Ümit, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri (Jeopolitik İnceleme), Ankara, ASAM Yayınları, 2002.
7. Yejegodnik Bolşoy Sovetskoy Ensiklopedii, Moskova, 1990.
8. Yergin, Daniel, Petrol, çev. Kamuran Tuncay, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1999.

Makaleler

1. Aslanlı, Araz, “ABD’de Adaletsizliđe Verilen Ara: 907 Sayılı Ek Maddenin Uygulanmasının Durdurulması”, Stratejik Analiz, No. 21, Ocak 2002, s. 60–66.
2. Aydın, Mustafa, “Black Sea and the Caucasus Region; Causes of Instability and the Ways to Deal With Them”, The Turkish Yearbook, 30 C., 2000.
3. Cohen, Ariel, “Yeni Büyük Oyun: Avrasya’da Boru Hattı Siyaseti”, Avrasya Etütleri, C. III, No. 1, İlkbahar 1996, s. 2–15.
4. Efeđil, Ertan, “Washington’un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye”, Avrasya Dosyası (ABD Özel), No. 2, 2000, s. 183–189.
5. “INOGATE”, Newsletter, Brüksel, No. 3, February 1999.
6. İvanov, İgor, “Rasshirenie ES: Senariy, Problemy, Posledstviya”, Miroyaya Ekonomika i Mejdunarodnie Otnoşeniya, Moskova, No. 9, 1998, s.12–36.
7. Lorca, Alejandro, “Türkiye: Orta Asya’ya Açılan Kapı”, Avrasya Etütleri, No. 3, 1995, s. 62–68.
- a. “TACIS Programı”, Güncel Avrupa, Ankara, C.I, No. 2–3, Şubat-Mart 1996.

8. Belgeler ve Raporlar
9. Avrupa Komisyonu, Energy: Let Us Overcome Our Dependence, Brüksel, 2002.
10. Avrupa Komisyonu, Programma TACIS, Godovoy otçet za 1997 god (Tacis programı, 1997 yılı raporu), Brüksel, 03/07/1998.
11. Avrupa Komisyonu, Rehabilitation-Rebuilding for The Future, Brüksel, 2001.
12. Avrupa Komisyonu, TACIS, Brüksel, TACIS Information Office, 1994.
13. İTAR-TASS Haber Ajansı, 14 Mart 1997.

Gazeteler

1. Official Journal of the European Communities, L 201, 24/07/1991.
2. Official Journal of the European Communities, L 187, 29/07/1993.
3. Official Journal of the European Communities, L 165, 04/07/1996.
4. Official Journal of the European Communities, L 012, 18/01/2000.
5. İnternet Adresleri
6. Country Strategy Paper 2002-2006, National Indicative Programme 2002-2003 Armenia, European Commission, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/armenia/intro/index.htm (04/06/2014).
7. [Http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm](http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm) (05/01/2015).
8. [Http://www.ncu.gov.arm/1998-99.htm](http://www.ncu.gov.arm/1998-99.htm) (16/09/2014).
9. [Http://www.etf.eu.int/tempus.nsf](http://www.etf.eu.int/tempus.nsf) (28/09/2014).
10. [Http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/arm/20030409/02.pdf](http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/arm/20030409/02.pdf) (17/11/2014).
11. [Http://www.etf.eu.int/etfweb.nsf/pages/whatnet](http://www.etf.eu.int/etfweb.nsf/pages/whatnet) (17/10/2014).
12. [Http://www.europa.eu.int/comm/dgla/human_rights](http://www.europa.eu.int/comm/dgla/human_rights) (13/09/2014).
13. [Http://www.europa.eu.int/en/com/dlg17](http://www.europa.eu.int/en/com/dlg17) (13/11/2014).
14. [Http://www.armstat.arm](http://www.armstat.arm) (17/07/2014).

15. Prodi, Romano and Patten, Chris, "Living With Our Neighbours"; Avrupa Komisyonu, Brüksel, http://www.eur.ru/en/images/itext_pict/7/article%20prodi-patten.doc (19/01/2015).
16. "TACIS Nedir?"; http://www.eur.ru/neweur/show_file.php (17/10/2014).

